

"עושים טלוויזיה ישראלית" – דיונים לקראת כינון טלוויזיה בישראל, 1948–1968

דנה וינקלר

מדיה המשרתת את האינטרסים של האליטות בחברה (Jakubowicz et al. 1994).

בשנותיה הראשונות של המדינה פעלו כלי התקשורת תחת השפעתה ופיקוחה של ההנהגה הפוליטית, ואף יותר מכך, התקשורת היוותה חלק בלתי נפרד מן המערכת הפוליטית של המדינה (ברזילי, 1996). על אף קביעה זאת היה ברור לשני הצדדים שרק מוסד תקשורת מודרני ובעל מכוונות של עיתונות חופשית יכול לתרום את חלקו לבניית מדינה דמוקרטית ומודרנית. בצד החשיבות שניתנה לערכי הדמוקרטיה והמודרנה, מצב החירום הביטחוני המתמשך בישראל הביא לכך שבישראל לא הונהגו הפרדה וניתוק בין החברה האזרחית לבין החברה הצבאית, כפי שנהוג בחברות מערביות אחרות, וכן לפעילות מתמשכת בשם הביטחון בכל תחומי החיים (ברזילי, 1992).

כך, כבר בצעדי המימוש הראשונים של מדיניות התקשורת בישראל נקלעו מייסדי המדינה למעין קונפליקט כפול: מן ההיבט הערכי הם ניצבו מול הצורך לפשר בין מסורת היישוב האוטוריטטיבית ובין הנורמות הדמוקרטיות החדשות. בהיבט המעשי עמד הניגוד בין הרצון לעצב מוסד תקשורת בעל זכויות מרביות של חופש מידע וחופש ביטוי ובין הצרכים המעשיים של שלטון שהיה חייב להמשיך לפקח ולשלוט על אמצעי התקשורת (כספי, בדפוס).

כחלק ממדיניות התקשורת המתגבשת, התפתח דיון ער סביב שאלת יכולת התרומה הפוטנציאלית של הטכנולוגיות החדשות להגשמת מטרת העל של המדינה. באותה רוח עלו נימוקים בעד ונגד החדרת מדיום הטלוויזיה, שנתפס, כמו גם אמצעי התקשורת האחרים, כסוכן חיברות (סוציאליזציה) ובעל תכונות ויכולות בתחום החינוך, התרבות והקניית ערכים.

המחקר הקיים הוזן בלבטים שקדמו להפעלתה של טלוויזיה בישראל עוסק, לרוב, בתקופה הסמוכה לתחילת השידורים ואינו סוקר את ההתפתחויות והתמורות שחלו בנושא בשנים המוקדמות של המדינה. במחקרים אלה ניתן משקל רב למצב החירום הביטחוני ותרומתו לכינון טלוויזיה בישראל (ראו לדוגמא; Godliffe, 1981; Katz, 1971; Sadan, 1970; משעל, 1976; גיל, 1986).

בשניים במאי 1968 בשעה 09:30 בבוקר, עלתה לאוויר שקופית ועליה כיתוב "שידור ניסיון". כשעה מאוחר יותר הורה הבמאי לנטין לנתב התמונה "take one" ושידור מצעד זה"ל, הוא השידור הראשון של הטלוויזיה הכללית הישראלית, יצא לדרך. שידור זה היה האות שסימל את סיומו של ויכוח עיקש, שנמשך למעלה מעשרים שנה, שניטש במדינת ישראל בנושא הטלוויזיה, על הצורך והכדאיות בהקמתה.

ככלל, אמצעי התקשורת נתפסים כגורם חשוב, ולעיתים אף מרכזי, בכינונה של מדינה. הקברניטים מעניקים זמן ומשאבים לא מבוטלים כדי לעצב את מוסד התקשורת וליצוק בו אופי ותוכן ההולמים את אופיה של המדינה ואופיו של המשטר. המרץ והמשאבים המושקעים בהחדרת מדיום תקשורת חדש אינם חפים מחששות, דיונים והשגות – כאלה היכולים ללמדנו, ולו ברמז, על עתיד המדיום, כמו גם על החברה בה מתנהל הוויכוח. המחקר מושתת על ההנחה כי טכנולוגיות תקשורת (טלוויזיה אינה יוצאת דופן) אינן עובדות קיימות של הטבע. הן אינן "מגיעות ערומות":

[They] are not fixed natural objects; they have no natural edges. They are constructed complexes of habits, beliefs, and procedures embedded in elaborate cultural codes of communication. The history of media is never more or less the history of their uses, which always leads us away from them to the social practices and conflicts they illuminate²

או כפי שניסח זאת אבא אבן בנאומו בישיבת הכנסת שעסקה בכינון הטלוויזיה בישראל (ישיבה ר' של הכנסת החמישית (1.1.1963): "המכשיר כשהוא לעצמו אינו מגלם בתוכו שום סגולה. אין למכשיר כל אישיות. יוצא ממכשיר זה רק מה ששמים בתוכו". על פי עמדה זו (The social construction of technology) ציבור המשתמשים בטכנולוגיות מדיה (Media technologies) מעצב את אמצעי התקשורת כך שיענו על צרכיו בזמן השימוש. חוקרים רבים המזוהים עם אסכולה זו מדגישים כי התוצר של הבניה מסוג זה הוא

בהשפעת מקס נורדאו ובעקבות קלויזנר קבע ז'בוטינסקי "אין לנו היהודים שום דבר משותף עם מה שמכונה 'מזרח' ותודה לאל". מקס נורדאו הצהיר כי כוונת הציונות היתה "להרחיב את גבולות אירופה עד נהר פרת" וכל זה כדי "לטאטא מארץ ישראל ובאופן יסודי, עד כמה שמדובר על היהדות שבה, את כל עקבותיה של 'הנשמה המזרחית'".⁸ ז'בוטינסקי, שהיה מודע לכך שבתקופת המעבר הציונות בארץ ישראל תתקיים בסביבה שיש בה אוריינטציה מזרחית, קבע כי בכל זאת "התרבות 'המערבית' היא עצם מעצמו, בשר מבשרנו ורוח מרוחנו. להסתלק מן 'המערביות' להתדבק במה שהוא טיפוסי בשביל 'המזרח' פירושו של הדבר בשבילנו להתכחש לעצמנו".⁹

מדיניות "כור ההיתוך" ו"הממלכתיות" במתכונתן הישראלית החדשה, הקיפו את כל תחומי החיים וכללו חינוך, צבא, שירותים חברתיים וכדומה. גם מקומם של אמצעי התקשורת לא נפקד מהאחריות הלאומית ומהחובה להירתם למשימות שניצבו בפני החברה החדשה והצורך לעצבה. כך, כאשר הדיון בנושא הטלוויזיה החל לתפוס תאוצה, נבחנו האפשרויות לרתום את המדיום לצורכי המדינה. במובן זה העיסוק במדיום הטלוויזיוני מרתק שכן, להבדיל מאמצעי תקשורת אחרים, לא פעלה תחנת טלוויזיה בארץ ישראל בתקופת המנדט. בחינת הדיונים והנימוקים שהועלו בעד ונגד טלוויזיה על-ידי הקברניטים ומעצבי דעת הקהל יכולים ללמדנו על התקופה, על ערכיה ועל הניסיונות והדרכים להנחילם.

* * *

מיד עם קום המדינה החלו לזרום למשרדי הממשלה השונים בארץ ולנציגויותיהם בעולם הצעות להקמת טלוויזיה בישראל. ההצעות באו מיזמים פרטיים, שראו בהחדרת מדיום חדש למדינה הצעירה מיזם עסקי בעל פוטנציאל. היוזמה המתועדת הראשונה להקמת תחנת טלוויזיה היא משנת 1950 – אז פנתה קבוצה של יזמים פרטיים מלונדון וקנדה למשרד הדואר בהצעה להקים טלוויזיה מסחרית בישראל.¹⁰ הרעיון להקים תחנת טלוויזיה שתמומן מפרסומות שב ועלה עוד מספר פעמים לאורך השנים, אולם נגנז, אם בשל התנגדות מי שיכולים היו להינזק כלכלית מעצם הקמתה – דוגמת תיאטראות ועיתונים – ואם בשל החשש שמימון מסחרי של השידורים "יביא לשידורים זולים ו'זולים' ויגדיל את הביקוש למוצרים לא חיוניים".¹¹ אמנם ברור היה שטלוויזיה מסחרית לא תוקם בישראל, לפחות לא בשלב הראשון, אך הגושפנקא החוקית לכך ניתנה רק במרס 1965 – אז נחקק חוק רשות השידור שקבע שעם הקמת טלוויזיה בישראל היא תוכפף לרשות השידור הממלכתית.

נימוקים חברתיים ותרבותיים בעד ונגד הטלוויזיה

לאורך השנים נסב עיקרו של הדיון, בעד ונגד טלוויזיה, סביב סוגיית התרומה מחד והנזק החברתי-תרבותי מאידך הטמונים במדיום הטלוויזיוני כמו גם סביב היכולת לרתום את המדיום לטובת צרכיה של המדינה. הדגש שהושם על תרומת הטלוויזיה לחינוך תאם הלך רוח עולמי של מסורת השפעות חזקות של התקשורת, שתלתה תקוות חינוכיות ותרבותיות בכל מדיום חדש.¹²

יתרונותיה של הטלוויזיה ככלי חינוכי הוצגו בפני קברניטי המדינה עוד בשנת 1952. ביוזמה שהוגשה באותה שנה לממשלה

מאמר זה בא לנסות ולמלא את החלל שנוצר בספרות המחקרית ולהתחקות אחר הלבטים, הדיונים והנימוקים של הדרג המדיני והביטחוני, כמו גם של דעת הקהל, בעד ונגד החדרתה של טלוויזיה לישראל – מאז קום המדינה ועד לשידור הטלוויזיוני הכללי הראשון בשניים במאי 1968. המאמר מציע כי הגורם החברתי-תרבותי, כמו גם זה הפוליטי, קדמו לגורם הביטחוני בהחלטה לכונן טלוויזיה בישראל, וכי האחרון הפך לדומיננטי בעיקר סמוך לתחילת השידורים ושימש להם כרוז.

מדינת ישראל ורעיון "כור ההיתוך"

ישראל בראשית ימיה היתה חברה צעירה ורבת גוונים שהתמודדה, תוך תקופה קצרה, עם גידול אוכלוסייה חסר תקדים. זרם העולים לישראל ממדינות ותרבויות שונות הגיע לשיא בין השנים 1948-1951, שבמהלכן הכפילה האוכלוסייה היהודית בארץ את מספרה. קברניטי המדינה, ובראשם דוד בן גוריון, רצו בהקמת מדינת לאום חדשה ומלוכדת בעלת תרבות אחידה ואורחות חיים מודרניים ודמוקרטיים.³ כדי להצליח ולקיים לאום במדינה הצעירה ולטפח את האלמנטים ההגמוניים בה, העבירה המדינה את אזרחיה החדשים דרך מנגנוני "כור ההיתוך", כדי שאלה ייחשבו לחברים מלאים בקולקטיב. ההתאמה לתבנית העברית המתגבשת – כזאת הקוראת לעזיבת אמונות, תרבויות ושפות שונות – נוצקה בדמותו של יליד הארץ – הצבר, שנתפס כפריה של תרבות המערב, וזיכתה ביחס בוז פטרוני את מי שלא נמנה עמה מההתחלה. הרצון להיבדל מהיהודי הגלותי חלחל, לצד הערכים והסגנון, לרבדים עמוקים ומגוונים של התרבות העברית המתגבשת (לדוגמא: לבוש, עגה, הווי ותספורת).⁴ את מהותו של כור ההיתוך, כפי שהתגבשה במתכונתו הישראלית, הגדיר ליסק "הוראתו הפשטנית של המושג היא התנתקות מכל האלמנטים הייחודיים של מסורות עדתיות ויצירת מערכת תרבותית, שאמנם יש בה מרכיבים תרבותיים מגוונים, אבל ביסודה היא נשלטת על-ידי מרכיב דומיננטי אחד, התרבות האשכנזית, המערב אירופית, תהייה הגדרתה אשר תהייה".⁵

"כור ההיתוך" הינו מושג הארוג בתוך האידיאולוגיה הציונית כבר מראשיתה כאתוס מוסרי וכמיתוס חוויתי של החברה הלאומית הנבנית תוך קיבוץ גלויות ומיזוגן באדמה ההיסטורית. במונח "קיבוץ גלויות" ראו בתנועה הציונית בניין חברה יהודית חדשה באמצעות השיבה לארץ ישראל, יצירת רוב יהודי בה, החייאת השפה העברית וייסוד כלכלה יציבה.

מושג נוסף שבו דנו מנהיגי הציונות והאבות המייסדים של המדינה הוא "מיזוג גלויות". את המונח ניתן להבין בשני מובנים: מיזוג בתוך תרבות מסוימת, במתכונת של "כור ההיתוך" האנגלוסקסי בארצות הברית,⁶ או מיזוג של תרבויות שונות למארג צבעוני אחד, כפי שיכול להשתמע מהמושג היהודי של "כלל ישראל".⁷

גם אם לא הוכרע הדבר במפורש, ניתן ללמוד על מגמת הפרשנות שניתנה למושג מאחד הנושאים שעמד במרכז הדיון בכור ההיתוך ומקורו בניגוד בין "תפיסת המזרח והמערב" בחברה שאמורה הייתה להתגבש עם השיבה לארץ ישראל – מה שלימים נודע כשסע העדתי המלווה את ישראל עד עצם ימים אלה. הדיון נתגלע עוד בראשית שנות העשרים של המאה הקודמת בתפיסתו של זאב ז'בוטינסקי.

דוד בן-גוריון – מהמתנגדים להכנסת טלוויזיה לישראל

אז הוראתה ללא הבדל אם הם לומדים בירושלים או בדימונה, או מבוגרים היושבים בלכיש, בחבל ערד או בישובי הספר ובאמצעות מכשירי הטלוויזיה אפשר יהיה לקרובם למרכזי התרבות שלנו. זהו הנימוק המרכזי והקובע, אצלי על כל פנים. וכל יתר הנימוקים המופיעים לבקרים בעיתונות הינם נימוקי לוואי שיכולים להוסיף (ולעיתים לגרוע) ממשקלו של הנימוק המרכזי¹⁹.

בצד אלה שראו את התרומה החינוכית שהטלוויזיה עתידה להביא, היו אחרים שראו בה מבושרת כליה תרבותית – דבר שהביא להתנגדותם הנחרצת לרעיון הקמת תחנת טלוויזיה בישראל. התנגדות זו נסמכה על שלוש השפעות פוטנציאליות: השפעות תרבותיות שליליות – כגון עלייה ברמת האלימות, הפשיעה וכדומה; חדירה של התרבות האמריקאית – כזאת שתעלה את רמת החיים, ותאיים על האופי הסוציאלי-דמוקרטי, אותו ניסתה ישראל לשוות לעצמה; וחלחול והשפעה של התרבות הערבית-מזרחית שנתפסה כתרבות "נמוכה" ועמדה בניגוד לתרבות האשכנזית-מערבית, זו שעל ברכיה התחנכו קברניטי המדינה באותם ימים, וראו בה מופת.

נטען כי ביכולתה של הטלוויזיה "לסייע בחינוכם של ילדי הקיבוצים ובמקומות עירוניים בהם יש קושי בחינוך, לסייע לבני הקיבוצים ואנשי החקלאות האחרים בלימוד שיטות חדשות בחקלאות, ניתן יהיה להעביר באמצעותה שיעורי השכלה גבוהה מהאוניברסיטה והטכניון – ואף לעשות בה שימוש ככלי תרבותי שיקרב את הפריפריה למרכז, באמצעות העברת קונצרטים ומופעי תרבות"¹³.

גם ועדה צבאית שהוקמה על-ידי משרד הביטחון והמטה הכללי באותה שנה לבידור נושא הטלוויזיה בישראל מצאה כי "יעודה של המערכת הוא לשמש מכשיר לקדום החינוך הכללי של תושבי הארץ, להקניית הלשון, להדרכה מקצועית שתוקדש לנושאים החינוכיים לשטחי הכלכלה והבטחון של המדינה ולהחדרת הווי מקורי בקרב האוכלוסיה"¹⁴.

הוויכוח על התרומה הפוטנציאלית של הטלוויזיה ככלי חינוכי ומחברת ליווה את הדיון הציבורי והפוליטי במשך עשרים השנים שבהן הוא התנהל. הנושא עמד גם במרכז הדיון של ועדות מהארץ ומחוצה לה שנקראו לחוות את דעתן בנושא כינון טלוויזיה בישראל. אחת הוועדות הראשונות שדנו בנושא היתה ועדת פרלמן, שמונתה בשלהי 1955 ותפקידה היה לחקור ולברר את האפשרויות להקמת רשת טלוויזיה בישראל. בפני הוועדה הוצגה חוות דעת לפיה "הטלביזיה אין כמוה כאמצעי ללמד בכלל, וללימוד מקצועי ביחוד להקנאת ידיעות למבוגרים שגילם או מצבם החברתי מונע מהם ביקור בבית הספר או בשיעורי ערב, או אפשרות לבקר במעבדות. אלה הדברים החשובים ביותר לארצנו למטרת הרמת תרבותם של עולים חדשים וקליטתם לחיי הארץ"¹⁵.

ועדה נוספת שנדרשה לנושא היתה ועדת אונסק"ו – ארגון של האו"ם לחינוך, מדע ותרבות. הארגון חרת על דגלו את השרשת רעיונות ההומניזם והדמוקרטיה בארצות מתפתחות, תוך אמונה שחלוקת הרווחים של מדע וטכנולוגיה בין אנשי העולם תשפר את חוסנם של האחרונים¹⁶. אופי הארגון שנציגים ממנו הרכיבו את הוועדה, יכול היה לרמז על המסקנות אותן היא עתידה הייתה להסיק. הוועדה שהוזמנה לארץ בשנת 1961 על-פי בקשתם של ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות, קבעה כי "הטלביזיה יכולה לתרום לישראל בפתרון בעיותיה החינוכיות – והוראת העברית, השלמה לבתי הספר, הקניית ערכים ישראלים וידע על העולם בכלל זה. תרומתה תהיה גדולה במיוחד לדרי ישובים קטנים מרוחקים"¹⁷.

אם כן, המצדדים בכינון טלוויזיה בישראל ראו בה מכשיר חינוכי חיוני, שסייע בהפצת חינוך, תרבות ו"ערכים ישראליים" ובמקביל ישמש כאמצעי להגשמת חזון "כור ההיתוך" ויצירת אומה מלוכדת. כך למשל, אמר לוי אשכול מעל בימת הכנסת "...הטלוויזיה מילאה בעולם כולו תפקיד של האחדת ערכים, דבר שיש בו אולי ברכה מפוקפקת במקום אחר, אבל כאן אנו זקוקים לו ביותר, כי על כן במיזוג גלויים ובחישול האומה אנו עוסקים, בחישול אומה משבטים ומגליות, מקהילות וארצות וכו'..."¹⁸. חיזוק לדברים ניתן למצוא בדבריו של טדי קולק, מנכ"ל משרד ראש הממשלה באותם הימים "...כל אותו חוג המצדד בהנהלת טלוויזיה בארץ, ואני בתוכם, רואים כנימוק עיקרי לכך שהטלוויזיה תשמש במרוצת הזמן כמכשיר עזר חשוב למען קליטת העלייה ומיזוג העדות השונות לעם אחד. הדבר חל כמובן גם על ילדי בית הספר שיוכלו באמצעות מכשיר זה לקבל

הוצבה בתחתית המסך כדי להעיד, ולו בצורה סמלית, על מעמדה הנחות של התרבות הערבית בכלל וייצוגה הטלוויזיוני בפרט, בעיני צייר הקריקטורה. עוד ניתן ללמוד מהקריקטורה על החשש הכבד שהיה נחלתם של רבים מפני ההשפעות השליליות הנלוות שתהיינה לטלוויזיה בצד הקניית הדעת.

הוויכוח בארץ עסק לא רק בסוגיית התרבות עצמה מבחינה ערכית, אלא גם בשאלה האם טלוויזיה תוכל לבלום את החשיפה לתרבות המזרח, או שמא רק תגביר ותחזק את הצפייה, ובעקבותיה את ההשפעות של התרבות "הנמוכה". היו שטענו כי קיומה של טלוויזיה ישראלית תסיח את הדעת משידורי הארצות השכנות ותהווה אלטרנטיבה ראויה ואטרקטיבית, ולעומתם, מי שהאמינו כי ישראל לא תוכל להתחרות בשעות השידור הרבות המשודרות מארצות ערב וכי ריבוי מקלטי טלוויזיה בישראל רק יחשוף אוכלוסיות גדולות ורבות יותר לשידורים הללו. כך מנחם פורוש מאגודת ישראל: "ידוע כי 40-50 אחוז של הישוב הם מעולי ארצות המזרח דוברי ערבית, שהיו מושרשים בארצות דוברות ערבית ויש להם זיקה לשפה הערבית, לשירים ערביים ולתכניות בידור של ארצות ערב. עד עתה, בבואם אלינו אנו עמלים – ולא בקלות – להעבירם לאפיקים שלנו. נתאר לעצמנו מה יהיה כאשר יהיו להם מקלטים שבאמצעותם יוכלו על-ידי סיבוב הכפתור לשמוע ולראות תכניות אלה שהורגלו אליהן. האם אפשר לנו לתאר ההשפעה המזיקה?"²⁶. או בלשונו של שר הסעד, יוסף בורג: "המרחק בין מדינות ערב ובין ישראל על גבי מכשיר הטלוויזיה הוא חצי סנטימטר...אם תלעיט את אזרחי ישראל בתרבות גבוהה וציונית, חזקה שיוסבב את הכפתור וימצא עצמו בריקודי בטן ובשאר תכניות קלות וקלוקלות"²⁷.

על הלך הרוח ועל הגישה המתנשאת והפטרונית כלפי המזרח ותרבותו, ניתן ללמוד גם מלשון הדיונים בשיבת ועדת המשנה לתכניות טלוויזיה של ועדת אבידור. מיכאל אוהד, חבר בוועדה הציע לבדל משדרים בטלוויזיה על-פי רמות וסוגי אוכלוסיה "...שידורים מעשיים בעברית – לדימונה; סמינרים במדע, בהיסטוריה וכיו"ב – לקהל המשכיל יותר..." באותה רוח הציע ארי אבנר, חבר נוסף בוועדה: "פעם בחודש להעביר הצגה שלמה בשביל 'המקופחים'"²⁸.

כאמור, החשש מפני השתלטות תרבות מזרחית-ערבית "נמוכה" על מסכי הטלוויזיה, ובעקבות כך על החברה כולה, היווה גורם מרכזי בהתנגדות לטלוויזיה. הפטרונות, נימת הזלזול ואולי גם החשש מפני התרבות המזרחית והערבית באו לידי ביטוי גם בעצם העובדה שקולותיהם של נציגים מתרבויות אלה הודרו מהשיח בנושא הטלוויזיה, זאת על אף העובדה שהערבים, כמו גם יוצאי מדינות ערב בישראל, היו קהל יעד חשוב בשלבים הראשונים של שידורי הטלוויזיה.

ניתן לראות כי הנושאים החינוכיים והתרבותיים עמדו במרכז הדיון בנושא הטלוויזיה, כאשר גם תומכיה הנלהבים לא יכולים היו להתעלם מההשפעות הלא רצויות שהיא עשויה לאצור בחובה. ד"ר קסירר, שעמד בראש ועדת אונסק"ו לבחינת נושא הטלוויזיה בישראל – ועדה שתמכה בהקמת טלוויזיה, היה ער לחששות שהועלו ואף הצהיר שאין להתעלם מהן. לטענתו "תכניות מסוימות עלולות להיות מכוונות מראש לעורר רגשנות והן מכילות רמה גדושה של מין ופשע; תכניות מסוימות שתובאנה מחו"ל תהיינה בעלות תוכן זר

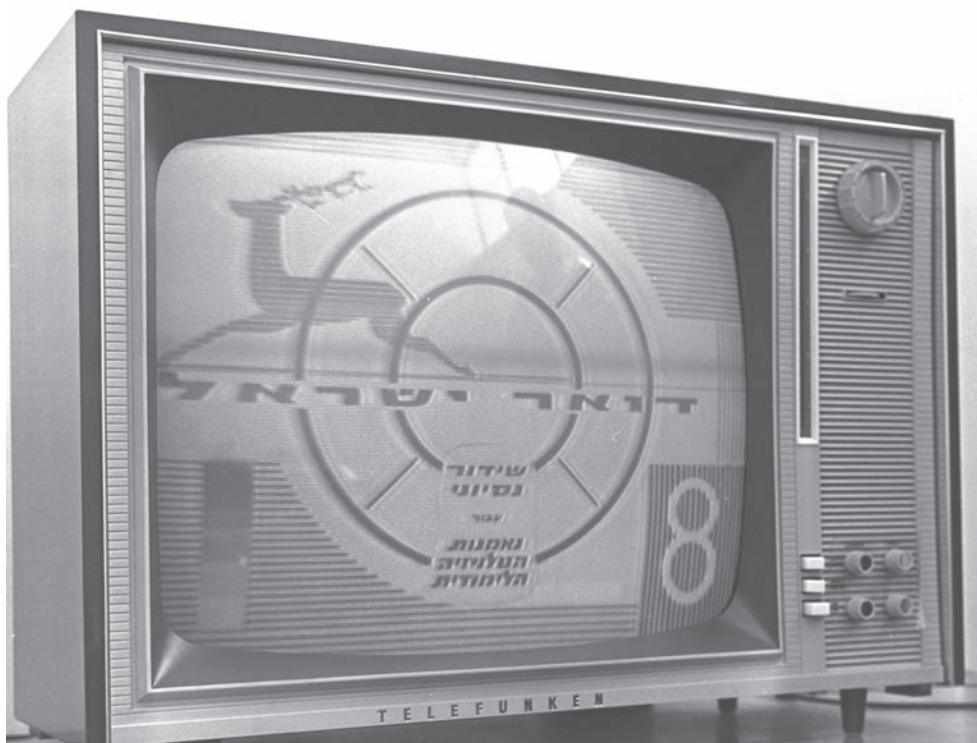
ברוח זאת, עמד בראש המתנגדים לכינונה של טלוויזיה בישראל ראש הממשלה דוד בן-גוריון, שכתב ביומנו "באו אצלי סרנוף – יושב ראש ועד נ.ב.ס, ובנו של גנרל סרנוף...תחילה התווכחנו על טלוויזיה. סרנוף ניסה להוכיח לי שיש תועלת חינוכית בטלביזיה, ואני טענתי כי תיתכן תועלת חינוכית, אבל למעשה לרוב היא נזק חינוכי..."²⁹. גם מחוגים פוליטיים אחרים יצאה קריאה דומה, דוגמת דבריו של מנחם פורוש מאגודת ישראל שטען "...טלוויזיה ולימוד הם שני הפכים... היא (הטלוויזיה – 1.7) הסרטן המכלה את חיי הלימוד"³⁰.

ההתנגדות החריפה לטלוויזיה לא היתה נחלתם הבלעדית של הפוליטיקאים. היו שחששו כי המדיום החדש עלול להביא את התרבות האמריקאית – שלא זכתה לאהדה בישראל של שנות החמישים והשישים – ולאיים על המפעל התרבותי הישראלי החדש. ישראל בתקופה המעצבת העמידה במרכז את ערכי ההתנדבות, וגינתה, לפחות באופן רשמי, צרכנות פזרנית, חומרנות והדוניזם³¹, שהיו על פי המקטרגים, נחלת האומה האמריקנית. החשש גבר בעיקר לאור פרסום נתונים סטטיסטיים בשנות השישים בארצות הברית שהעידו על עלייה באלימות ובפשע ונתפסו כעדות להשפעה של הטלוויזיה על עבריינות נוער ועל התנהגות בלתי הולמת.

עוד עלה החשש כי הטלוויזיה תשחית את הנוער ותוביל לירידה בקריאת ספרים. פרופ' ברוך קורצווייל אף ראה בטלוויזיה את קץ התרבות "התיאטרון יתחסל; מתוים את הדרך לחיסולו. השיחה האמיתית בין האדם החי לרעהו תידום...כיום כבר רואים את השממה הנוראה בנפשו של האדם הצעיר. הטלביזיה תרחיב את השממה..."³². גם חברת הכנסת רות הקטין מאחדות-העבודה ראתה בטלוויזיה את מקור הרע "...מכשיר פלא נורא זה משמש גורם מפורר בחברה, ולא פחות מזה במשפחה. בעלי הניסיון מציינים את ההאבקות המתמדת של ההורים עם הילדים המרותקים למכשיר, על הכנת שיעורים, על קריאת ספר, זמני אכילה, טיול, שינה וכיוצא באלה"³³.

בצד החשש מהשתלטות תרבות הצריכה האמריקאית, עלה חשש תרבותי נוסף – החשש מהתרבות המזרחית-ערבית. נדמה כי תרבות המזרח נתפסה כממשית ומאיימת יותר בקרב חוגי האליטה התרבותית והפוליטית – אותה אליטה שאמונה גם על קבלת ההחלטות – הן בשל הקרבה הפיסית לארצות שבהן נפוצה תרבות המזרח והן בשל העובדה שלישראל הגיעו עולים רבים מארצות המזרח. כמו כן, בניגוד לתרבות האמריקאית, תרבות המזרח נתפסה בעיני אותן אליטות כתרבות מפגרת ונחשלת.

כאמור, מטרת מנגנוני כור ההיתוך הייתה ליצור ישראלי חדש בעל מאפיינים של התרבות האשכנזית, המערב-אירופית. איום על מאפיינים אלה נתפס, בעיקר בקרב הקברניטים, כמהותי וממשי להוויה הישראלית המתגבשת. בהקשר הטלוויזיוני, הנושא עלה עוד בתקופת הדיונים על הקמת טלוויזיה לימודית – טלוויזיה שיועדה לשדר שיעורים לבתי הספר בטווח ומספר שעות מוגבל. ביטוי לחששות אלה ניתן למצוא בקריקטורה שפורסמה במדור "מכתבים למערכת" של העיתון דבר בשלהי חודש ינואר 1966, סמוך להפעלת הטלוויזיה הלימודית. הקריקטורה הציגה מסך טלוויזיה מחולק לשניים, כאשר בחציו העליון הופיעה דמותו של מורה העומד מול לוח ומסביר את הכתוב עליו, ובחציו התחתון של המסך הופיעה דמותה של רקדנית בטן³⁴. רקדנית הבטן, שנתפסה כסמל לתרבות המזרח "הנמוכה",

טלוויזיה ישראלית דגם 1966

סדיר משמונה תחנות, מהן תיקלטנה שבע בישראל, מה שהביא לדריכות ולהכרה בצורך להיערך בהתאם.

אחד הפתרונות שהועלו היה הקמת טלוויזיה בישראל שתיתן מענה לדברי התעמולה ותפיץ את דבר ישראל. פתרון אחר הציע לשבש את הקליטה של שידורי החוץ בארץ. כך, במכתב סודי ממשרד הדואר למנהל שירות השידור נאמר: "לאור ריבוי מקלטי הטלוויזיה שמרוכזים במספר רב בצפון הארץ ובמשולש ולהשפעה ההרסנית על האוכלוסיה הערבית הפרימיטיבית הייתי מציע להפעיל משדרים קטנים שיפריעו לחיזוי של השדורים. הפעלת המשדרים בודאי קשורה לשאלות בטחוניות ויש לברר פרטים, לא ידועים לי, עם שלטונות הבטחון...."³¹ טדי קולק, שצידד בהקמת טלוויזיה, אמר באותו מעמד שלטלוויזיה יכולה להיות השפעה גדולה על הארצות השכנות "שיראו שרמלה ולוד (מאוכלסות) על-ידי יהודים ויפו זו שרוצים לחזור אליה (אינה) יפו שהיתה...יכולה להיות לזאת גם השפעה בטחונית גדולה"³². ובלשונו של אבא אבן: "מוטב שבמקום שהערבים 'חדרו' לישראל באמצעות הטלביזיה, נחדור אנו ל'עיני' וללבות העולם הערבי"³³.

עידן אשכול

ביוני 1963 הגיש בן-גוריון את התפטרותו ולתפקיד ראש הממשלה התמנה לוי אשכול. בסמוך לכניסתו לתפקיד אשכול הבהיר את עמדתו הנחרצת בנושא הטלוויזיה "לי ברור – ואני מביע את דעתי

ותבוצענה בשפה זרה, מה שעשוי לחבל במאמצים לגבש ולחדש את התרבות העברית; התכניות בכללותן עלולות להשתלט על תודעתם של ילדים ומבוגרים כאחד עד כדי כך שיגרמו לביטול כל פעילות חברתית אחרת מצדם". למרות זאת, טען קאסירר, אין בכך כדי לוותר על היתרונות שמציעה הטלוויזיה שכן "לגבי כל אלה אני יכול להגיד דבר אחד: הסכנה היא ממשית, אם מתעלמים ממנה ומשאירים את בחירת התכניות לכל בר-ידי. אולם אין כל סכנה נשקפת לעתיד הנוער בארץ או לתושבים אם הטלביזיה תופעל על-ידי מי שידע טוב את המלאכה. וכאן בא לידי ביטוי הארגון העולמי, שאנו מייצגים אותו, לעזרתכם"²⁹.

שידורי המדינות השכנות כזרז להקמת טלוויזיה

בראשית שנות השישים, עם הגידול שחל במספר מקלטי הטלוויזיה בישראל, ובצד הדיון העקרוני בעד ונגד טלוויזיה, ניכר כי סוגיית קליטת השידורים מהארצות השכנות החלה מעסיקה גורמים שונים בארץ. בצד ההשלכות התרבותיות על האוכלוסיה היהודית עלה חשש גם מפני ההשלכות התעמולתיות והביטחוניות של קליטת השידורים הללו על-ידי תושבי המדינות הסובבות את ישראל בכלל, ועל ידי ערביי ישראל בפרט. העניין בנושא גבר בעיקר לאור התפשטות קליטת השידורים למרכז הארץ והידיעות שנפוצו, לפיהן בעלי בתי קפה ערביים בגליל ובמשולש קונים טלוויזיות כדי למשוך אליהם לקוחות³⁰. ההערכה הייתה שעד אמצע 1962 ישדרו הערבים באורח

מפא"י ואחדות-העבודה, ולאחר מכן את מפלגת העבודה (שכללה את מפא"י אחדות-העבודה ורפ"י) ומפ"ם. האירוע המרכזי בתקופת כהונתה של הכנסת השישית היה מלחמת ששת הימים – תקופת ההמתנה שקדמה לה, מהלכה, תוצאותיה והוויכוח הפנימי שהחל בישראל סביב החלטת מועצת הביטחון 242 על עתיד "השטחים המוחזקים על-ידי צה"ל"⁴⁰.

ממשלת אשכול החדשה התכנסה לראשונה באמצע ינואר 1966, וישראל גלילי התמנה בה לשר ללא תיק. בין הסמכויות שהופקדו בידי היה גם נושא ההסברה – שכלל בתוכו את יישום חוק רשות השידור, שאושר בשמונה במרס 1965. אחת המטרות ששם לו גלילי עם כניסתו לתפקיד הייתה לקדם את נושא הטלוויזיה הכללית בישראל⁴¹. גלילי לא היה לבדו במערכה. גם בדרג הביטחוני ראו רבים חשיבות למדיום הטלוויזיוני כמכשיר תעמולה והתריעו כי דחיית הפעלתה היתה בגדר טעות. על אף להיטותו של גלילי לנושא, החלטת הממשלה מספר 279 קבעה: "עקב צמצומים בתקציב, להוריד לפי שעה מסדר היום את נושא הטלוויזיה הכללית"⁴².

גלילי לא אמר נואש ועל אף ההחלטה מינה את האלוף אלעד פלד כמרכז הפעולות הכרוכות בהכנות להקמת הטלוויזיה הכללית לקראת ההכרעות בממשלה ובכנסת.

הדיון העיקש שניטש בכנסת בחודש מרס 1967 בנושא הטלוויזיה חשף את המניעים והדילמות האמיתיים בפניהם ניצב הדרג הפוליטי. כך, בסוף אותו חודש, לפני הדיון בכנסת על הנהגת טלוויזיה כללית החלה מסתמנת חזית פרלמנטרית קואליציונית ואופוזיציונית כאחת נגד טלוויזיה. את ההתנגדות הנהיג יושב ראש סיעת המפד"ל בכנסת חבר הכנסת יצחק רפאל. המתנגדים טענו כי בעת שפל כלכלי – המיתון היה אז בעיצומו – חייבת הממשלה לחסוך בהוצאות ל"דבר מותרות" כטלוויזיה ולהקדיש את הכסף להגברת התעסוקה. תחנת טלוויזיה, טענו השוללים, לא תספק תעסוקה ליותר ממאות אחדות של אנשים⁴³.

מפ"ם, שהתנגדה לטלוויזיה מחשש שזו תהפך לבמה להתנגחות פוליטית בעת מאבק בחירות במדינה, השתמשה גם היא בנימוק הכלכלי ודרשה להשקיע את חמישים מיליון הלירות שיועדו לטלוויזיה במאבק באבטלה. נתוני האבטלה בישראל עלו באופן מדאיג. מ-676,300 עובדים במשרה מלאה ב-1966, צנח מספרם ל-588,800 ב-1967. אחוז המועסקים בקרב כוח העבודה האזרחי ירד מ-92.6% ב-1966 ל-89.6% ב-1967⁴⁴.

סיעות רפ"י והליברלים העצמאיים לא חששו מהטלוויזיה עצמה, אלא מהפקדתה בידי שר מאחדות-העבודה, הוא השר גלילי. חשש הסיעות גבר בעקבות מינוי אלעד פלד כאחראי להכנות לקראת הנהגת הטלוויזיה.

קבוצה נוספת של מתנגדים לטלוויזיה באה מקרב הסיעות הדתיות, שהתנגדו לשידורי טלוויזיה בכלל, ובשבת בפרט. טענתם המרכזית של הדתיים בכלל, ושל נציגיהם בבית המחוקקים בפרט, היתה שהטלוויזיה תביא להרס התרבות והמסורת היהודית, לזילות בערכי המשפחה ולהשחתת הנוער. העיתון המודיע של היהדות החרדית נימק: "לא די להם איפוא, בכל הגורמים ההרסניים הקיימים כבר בארץ ושהספיקו כבר לעשות שמות בנפש הנוער והם רוצים להוסיף את הארכי-הרס של הטלוויזיה שהגדולים וטובים שבאומות

האישית – כי סופה של הטלוויזיה לבוא! אינני יודע מתי, אבל היא תבוא. אני חושב שזה דבר חיובי...."³⁴. האהדה של אשכול לנושא הטלוויזיה החזירה את הנושא למרכז הדיון הציבורי, ונחישותו היתה זאת שהביאה גם לתחילת השידורים של הטלוויזיה הלימודית, עליהם הוחלט עוד בתקופת כהונתו של בן גוריון.

כצעד מעשי ראשון בקידום הקמת תחנת טלוויזיה כללית הכריז ראש הממשלה בתחילת 1964 מעל דוכן הכנסת כי "הממשלה החליטה להטיל על 'קול ישראל' לעשות את כל ההכנות לקראת הפעלת טלוויזיה כללית בישראל וזאת אך ורק במסגרת תקציבו ותוך ניצול קשריו עם תחנות שידור בחו"ל"³⁵. בעקבות ההצעה הוזמן לארץ צוות מומחים של איגוד השידור האירופי ה-E.B.U. פרנסיס אנגרה מצרפת, פייר אמיליו ג'רניני מאיטליה ובו איזקסון משבדיה הגישו ביוני 1965 טיוטת דו"חות והמלצות. בדומה לדו"ח אונסק"ו מצא צוות ה-E.B.U. שהטלוויזיה עשויה, יותר מכל אמצעי אחר, לגשר על הפער התרבותי ולסייע בתהליך מיזוג הגלויות בישראל.

ברוח הדברים של מומחי איגוד השידור האירופי ובעקבות האהדה של ראש הממשלה ומקורביו לנושא הטלוויזיה נקבע בהחלטת הממשלה מספר 599 מיום 18.7.1965 כי "הממשלה רואה בחיוב הקמת טלוויזיה כללית כשירות ממלכתי במסגרת רשות השידור, במגמה להפעיל את שידוריה בשנת 1967". עוד החליטה הממשלה "למנות ועדה אשר תבחן את ההצעה להקמת טלביזיה כללית מבחינה כלכלית, תרבותית ומדינית ותגיש מסקנותיה לממשלה"³⁶. בעקבות ההחלטה מונתה באוגוסט אותה שנה ועדת בנדור, שדנה באספקטים השונים של שידורי טלוויזיה בישראל.

בהנחות היסוד שהוועדה ניסחה היא עמדה על יכולתה של הטלוויזיה לסייע במילוי המשימות הממלכתיות של מיזוג גלויות, ביעור בערות, שמירה על רמת ההשכלה הגבוהה ופיתוח התודעה המדעית – כל זאת תוך כדי פיזור האוכלוסייה. הוועדה ראתה בטלוויזיה כמי שעתידה לפנות ל"צופה הממוצע" ואף למי שהשכלתו נפלה מהאחרון, גם ואולי בעיקר, מהטעם שכל שרמת ההשכלה של הצופה נמוכה יותר, כך עולה רמת ההשפעה של השידורים. את העובדה הזאת ראו חברי הוועדה כאחד הגורמים לפגיעה מצד הטלוויזיה הזרה הנקלטת בישראל³⁷. וועדת בנדור היתה הוועדה הראשונה שדנה בהרחבה בשידורים בערבית. בנושא זה הוסכם כי "כדי להלחם בטלוויזיה, יש להציע תכניות טלוויזיה. לעולם לא יגיע מספר שעות שידור הטלוויזיה בארץ בערבית למספר שעות השידור של מדינות ערב. אולם תכניות הטלוויזיה הישראלית בערבית, אם יוכנו ויוגשו באותו הכישרון כמו תכניות הרדיו בערבית, אין ספק שימשכו את סקרנותם ואת התעניינותם של שכנינו"³⁸. באשר לעיתוי תחילת השידורים המליץ יושב ראש הוועדה, שמואל בנדור, על התחלה של השידורים בערבית ובערבית בעת ובעונה אחת. לטענתו, "הדבר חשוב גם מבחינת ערביי ישראל, שלא ירגישו כאזרחים ממדרגה שנייה, וגם מבחינת התועלת המדינית הטורה ביחס למדינות הערביות השכנות"³⁹.

הדיון הפוליטי בנושא הטלוויזיה

בעקבות הבחירות לכנסת השישית שנערכו בראשית נובמבר 1965, נתגבשו שני גושים פוליטיים מרכזיים: גח"ל, שכלל את תנועת החרות והמפלגה הליברלית, והמערך, שבמהדורתו הראשונה כלל את

דור החלוצים: יונה פרנר

תקופת ההמתנה ומלחמת ששת הימים

ב־15 במאי, צלחו כוחות יבשה מצריים את תעלת סואץ ונכנסו למרחבי סיני. בכך ניתן האות להכרזה בישראל על מצב חירום, שכונה "תקופת ההמתנה". היתה זאת תקופת ההמתנה שקדמה למלחמת ששת הימים. מצב החירום בישראל העמיק את הדיון במערכת הביטחון על חשיבותה של הטלוויזיה מבחינה בטחונית.

שלושים ושנים תחנות טלוויזיה פעלו בארצות המזרח־התיכון – בהן תחנות במצרים, סעודיה, סוריה, לבנון וקפריסין – ועשרים ושמונה תחנות נוספות עתידות היו לקום באותה עת. רבות מהתחנות, ובעיקר אלו ששידרו ממצרים ולבנון, נקלטו בישראל. ההערכה היתה שטלוויזיה ישראלית ומתקן שידור חדש יגרמו לכך שחלק מהאפיקים מחו"ל ייחסמו – אם כי לא באופן מוחלט.

כמריכך העריכו כי בריכוזי אוכלוסיה ערביים בישראל היו קיימים 1305 מקלטי טלוויזיה (כמחציתם בעיר נצרת) ועוד כ־750 מקלטים בערים מעורבות⁴⁹ (ההערכה שהיתה בידי הוועדה הבינמשרדית לנושא הטלוויזיה אמרה כי בארץ מצויים 30,000 מקלטים. כאשר כ־22,000 מקלטים רשומים בכרסות של רשות השידור⁵⁰).

על סמך נתונים אלה ואחרים, החליטה הממשלה כי יש צורך מידי בטלוויזיה, חלקית ומאולתרת ככל שתהיה. על המבצע נתמנה איש "קול ישראל" משה חובב⁵¹. הטלוויזיה שכונתה "לשעת חירום" אמורה הייתה לשדר מהתחנה הלימודית ברמת אביב באמצעות צו שיאפשר זאת⁵². ואכן, כאשר הצטברו העננים המעידים על מלחמה קרבה, הוצא צו ההפקעה⁵³. מפעל הטלוויזיה לשעת חירום תוכנן להיות ממשלתי ונבחנה האפשרות שתוקם לו הנהלה בינמשרדית, בהשתתפות רשויות צה"ל ושירותי ההסברה של המדינה, נוסף על רשות השידור. אגב כך הציע הוועד המנהל שם למיזם הממשלתי "רשות השידור, יחידת השידורים לשעת חירום, בשיתוף עם דובר צה"ל⁵⁴.

בשעות הבוקר המוקדמות של החמישה ביוני 1967 הלמה ישראל בחיל האוויר המצרי ונתנה את האות לפתיחת מלחמת הבוק בת ששת הימים – מלחמה שהביאה לישראל שליטה על שטחים הגדולים

בוכים עליה ומתחרטים עליה יום־יום⁴⁵.

בצד הנימוק התרבותי, הדתיים ראו בהפעלת הטלוויזיה בעיה הלכתית־דתית. בעקבות תקדים הרדיו, ששידר שבעה ימים בשבוע, קינן בקרבם החשש שהתקדים יחזור על עצמו בטלוויזיה (לאורך הדיונים כולם היו מי שעמדו על המשמר במטרה להבטיח כי, גם אם תונהג הטלוויזיה, היא לא תשדר בשבת ולא תביא לחילול היום הקדוש).

החזית שהתגבשה נגד הטלוויזיה הובילה להקמתה של ועדת שרים נוספת לבדיקת הנושא. הוועדה שהוקמה דנה בשאלות שעייכבו את הסכמת הסייעות להקמת טלוויזיה, קרי, השידורים בתקופת מערכת הבחירות 1969, האופי הממלכתי של הטלוויזיה וכמובן שאלת השידורים בשבת⁴⁶. תקוות הקואליציה היתה, שבעת דיוני הוועדה תוסר ההתנגדות של הסייעות השונות.

לאחר דחיות ודיונים, בסוף חודש מרס 1967, החליטה הממשלה ברוב של שמונה נגד חמישה על הקמת טלוויזיה כללית. הוחלט כי הטלוויזיה לא תשמש את מערכת הבחירות ב־1969, היא תפעל במסגרת רשות השידור ומתכונת השידורים והתכניות בה יובאו לאישור הממשלה ולאחר מכן לאישור הכנסת⁴⁷.

האישור בממשלה הביא את מפלגות גח"ל ורפ"י להחליטה עקרונית להצביע בעד כינון טלוויזיה תוך הוספת סייג, שיש להטיל הגבלות על דרך הפעלתה וניהולה כדי למנוע הפיכתה למכשיר מפלגתי. לחשיבותה של טלוויזיה בשפה הערבית בכלל, וכאמצעי תעמולה כלפי מדינות ערב בפרט, לא היה כמעט אזכור בוויכוח הפוליטי המתלהט. רק שאילתה שהפנה חבר הכנסת ג'בר מועדי לשר גלילי, ובה ביקש לדעת האם נעשות הכנות להפעלת טלוויזיה בשפה הערבית במסגרת ההכנות להפעלת טלוויזיה כללית – עסקה בנושא. גלילי השיב בקצרה כי "ההצעה היא להקדיש לשידור בערבית חצי שעה מתוך שעתיים וחצי שעות שידור טלוויזיוני. ההכנות בנדון כלולות בתכונה הכללית להפעלת הטלוויזיה"⁴⁸.

הדיון בכנסת לא הוכרע, וביום ה' באייר תשכ"ז (15.5.1967), יום העצמאות של מדינת ישראל, נכנסה ישראל לתקופת חירום – תקופת ההמתנה טרם פרוץ מלחמת ששת הימים.

נראה כי בשלב הראשון של הדיונים – עד לשנת 1967 – הנושאים שעלו בעניינה של הטלוויזיה היו נושאים חברתיים־תרבותיים בעיקר. דגש רב הושם על תרומתה של הטלוויזיה ככלי מחנך וכסוכן תרבות וקדמה. ניכר כי בשנים המוקדמות היתה התחושה בקרב המנהיגים, ובעיקר אצל בן־גוריון, שהאומה עומדת בפני אתגרים ומשימות גדולות וחשובות כאשר הקצאת זמן ומשאבים למפעל נוסף – הטלוויזיה – עדיין לא היה לו מקום והוא היה בגדר מותרות. יתרה מזאת, גם החשש כי הטלוויזיה עשויה להיות חרב פיפיות – דהיינו מחנכת מזד, אולם בעלת השפעה תרבותית לא רצויה מאידך – היה בו כדי לנסות ולדחות את היום שבו תוקם תחנת טלוויזיה ישראלית. במרוצת השנים חלה מגמה של פתיחות גדולה יותר לנושא, בעיקר בתקופת כהונתו של אשכול כראש ממשלה.

בצד ההשלכות התרבותיות, ואולי כחלקן, ניתן למצוא חשש אמיתי בקרב החוגים הפוליטיים מפני ההשפעות של הטלוויזיה על תחום עיסוקם. תחת הכסות של חברה וחינוך ניתן למצוא כי הקברניטים ניסו ופעלו כדי לקדם את מטרותיהם האישיות והפוליטיות בנושא.

הדעה שלפיה היה צורך בטלוויזיה בשפה הערבית לא פסחה גם על מפקדי הצבא. מתאם הפעולות בשטחים, אלוף משנה שלמה גזית, בעקבות חוות דעת שהתבקש למסור – קבע כי יש להקים טלוויזיה בערבית. את קביעתו הוא נימק בהסתמך על הניסיון החיובי המוקדם של קול ישראל בערבית והמספר הגדול של מקלטי הטלוויזיה בשטחי האוכלוסיה החדשה.

בעקבות השינוי בקהל היעד, נערך מחקר שבדק את מספר מקלטי הטלוויזיה בשטחים. המחקר העלה כי ההערכות המוקדמות של כ-10,000 מקלטים היו מוגזמות, וכי בשטחים שנוספו לישראל יש כ-5,000 מקלטים. על אף העובדה שהמספר קטן יחסית, המחקר מצא שהמקלטים נמצאים בבתי קפה ואחרים בידי האליטה, מה שלימד על האופי של קהל הצופים.⁵⁷

בצד השינויים הדרמטיים שידעה ישראל בכלל, ומשרד ההסברה בפרט לאחר המלחמה, נאלץ העומד בראש המשרד, השר ישראל גלילי, להתמודד עם התפתרותו של האלוף אלעד פלד מראשות צוות ההקמה. פלד, לאור

השגותיו באשר להתנהלות רשות השידור והקשיים שהערימו גורמים פוליטיים ומקצועיים על עבודתו, בצד רצונו לחזור ולשרת בשורות צה"ל, הודיע לגלילי על עזיבתו את צוות ההקמה.⁵⁸

לאחר עזיבתו של פלד חיפש גלילי מועמד חדש שיירש אותו, ומצא את מי שעמד בראש המכון למחקר שימושי חברתי – הפרופסור אליהוא כ"ץ מהאוניברסיטה העברית.

כ"ץ, יהודי אמריקני, נולד בניו-יורק ב-1926. למד עברית בישיבה וסיים את לימודי הדוקטורט בסוציולוגיה באוניברסיטת קולומביה בשנת 1956. כאשר עלה לישראל, לימד באוניברסיטה העברית, שם ייסד את המכון לתקשורת המונים. לכ"ץ לא היה ידע מעשי בשידור, ובמכתב שבו פירט את תנאיו להצטרפותו לצוות ההקמה, הדגיש כי הירתמותו לנושא הטלוויזיה היא זמנית וכי בכוונתו לשוב ולעסוק במחקר במשרה מלאה עם השלמת המשימה שהוטלה עליו.⁵⁹

כ"ץ, להבדיל מאחרים, ראה את חשיבות ניצול המדיום הטלוויזיוני לקידום פתרון של שלום עם ערביי האזור תוך כבוד, ביטחון ושגשוג הדדי. "ייחודה של הטלוויזיה הישראלית בשפה הערבית", כתב "חייב לפיכך, למצוא ביטוי לא רק בתרומתה האפשרית לאינטרס ההרתעה או במאמציה ליצור דימוי חיובי למדינה בעיני האוכלוסיה הצופה בה, אלא ביצירת בסיס משותף לפעולת גומלין בין התרבות הישראלית ותרבויות ערב. משמעותו של המושג 'חירום', לפיכך הוא במצב החירום המוסרי והתרבותי שבו נתונים יחסנו עם שכנינו". לפיכך כ"ץ ראה צורך ביצירת תכניות שיעניינו את שתי האוכלוסיות בלי מתן העדפה לאוכלוסייה זו או אחרת, אך תוך התחשבות בתרבות הערבית ותגבור השידורים בשיתוף פעיל של קבוצות ויחידים ערבים בהפקה, בהגשה ובקליטה.⁶⁰

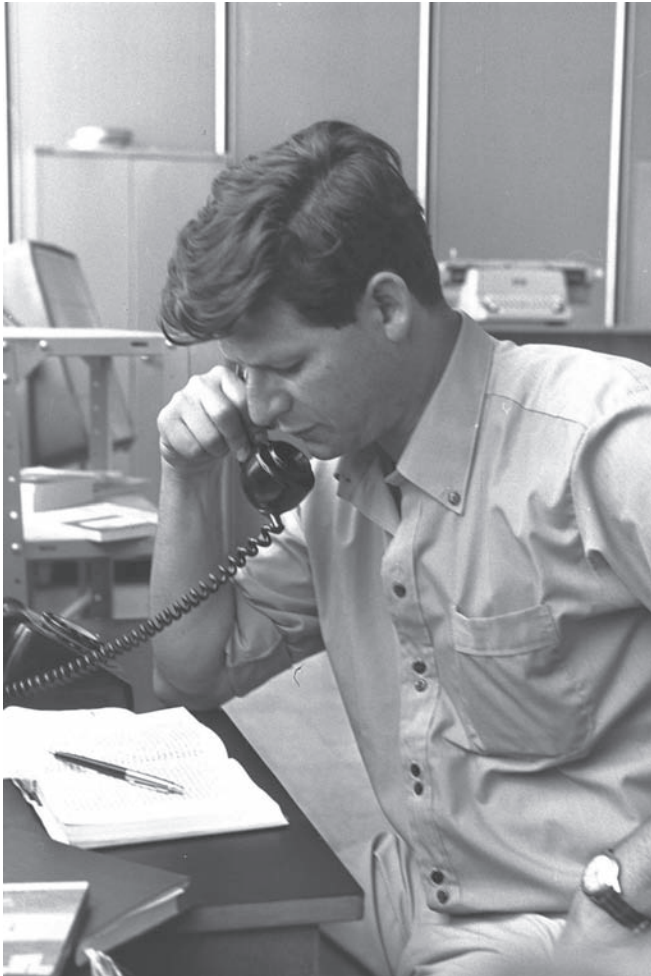
דור החלוצים: דן שילון

פי שלושה משטחה לפני 1967. לאוכלוסיית ישראל, שמנתה טרם המלחמה 2,657,400 איש ואישה, בהם 2,344,900 יהודים, נוספה אוכלוסיה ערבית של כמיליון נפש.

"העניין כבר עמד כמעט כולו על הרגליים" סיפר משה חובב, "הוכנה תכנית יומית בת שלוש וחצי שעות, שחולקה לחדשות (בעזרת סרטים ושקופיות), כתבות מחו"ל, ראיונות מצולמים, מופעי אמנים, סרטים עלילתיים וכדומה. כבר נערכו התיאומים עם כל הגורמים. דובר צה"ל אפילו סידר כבר 'פייפר' שיביא כל יום סרטים מאת הצלמים בחזיתות השונות, אולם המלחמה הייתה מהירה מאוד. כאשר עמדו במרחק שלושה-ארבעה ימים לפני ההפעלה המעשית, אמרו לנו 'סטופ!' ובכך נקברה התכנית".⁶¹

כאמור, המלחמה טרפה את הקלפים והתכניות שזכו לאישור הוועד המנהל לא היו רלוונטיות עוד.

עוד ביומה האחרון של המלחמה כתב חבר במליאת רשות השידור לגלילי: "בשבוע האחרון נשתנתה המציאות מן הקצה אל הקצה. המוראל של האוכלוסיה היהודית עמד בכל המבחנים ואינו זקוק ברגע זה לטיפול באמצעי חירום חדשים. לעומת זאת גדלה האוכלוסיה הערבית שבתחומי המדינה עד למיליון בקירוב. הסכנה הנשקפת למוראל – הערבי בעיקר, אך גם היהודי – מן הטלוויזיה של ארצות ערב אמנם אינה רצינית ברגע זה, אך עלינו לדאוג בהקדם, שהאוכלוסיה הערבית שבתחומינו תקבל מדינו הסברה נאותה, מקיפה ומעמיקה, בכל אמצעי התקשורת, כולל טלוויזיה. מציאות זו מחייבת עיון מחדש בתכניות לניצול הטלוויזיה החינוכית לשעת חירום, בראש ובראשונה תוך שימת הדגש על צרכי האוכלוסיה הערבית." והוסיף כי לא היה עוד צורך להחפז להתחיל את השידורים וכדאי להשקיע בצד הטכני ובאיכות המשדרים.⁶²

דור החלוצים: חיים יבין

ד. הטלוויזיה תופעל לאחר שהתיקון בחוק רשות השידור ייכנס לתוקפו⁶⁴.

כשבוע לאחר החלטת הכנסת אישרה ועדת הכספים של הכנסת סכום של 8,525,000 לירות, מתוכם חמישה מיליון להשקעה ו-2,775,000 לירות להוצאות שוטפות, בעיקר במסגרת הטלוויזיה לשעת חירום, שתוכננה להיות השלב הראשון⁶⁵.

העולם הערבי, שעקב בדאגה אחרי ההכנות להקמת הטלוויזיה בישראל, הביע חשש מהאישור להקמת טלוויזיה כללית וטלוויזיה לשעת חירום. השבועון הלבנוני הפרו-מצרי, "אל-לוא", אף ראה בסכנה הנשקפת משידורי הטלוויזיה הישראלית לשעת חירום סכנה גדולה מזו של מלחמת השישה ביוני. מטרת הטלוויזיה לשעת חירום אליבא ד"אל-לוא" היתה להצליח להחדיר את תמונתו של משה דיין "לכל אותם אזורים שלא הצליחה להחדיר אליהם לא במטוסים ולא באש הנפל"ם". הפעם, טען השבועון "היא עשויה להפציץ אזורים אלה ב'נפל"ם הסברתי". העיתון אף קרא לפידיאנים הערביים לרכז את פעילות החבלה שלהם ברשת הטלוויזיה הישראלית⁶⁶.

מינויו של צוות ההקמה החדש נעשה עוד בטרם ניתן לו אישור חוקי מהממשלה ומהכנסת. גלילי, שהיה ער לבעייתיות ולרגישות הנושא וראה בסיטואציה שנוצרה בעקבות המלחמה שעת כושר מתאימה, הטיל את כל כובד משקלו והביא לכך שב-17.9.1967 הממשלה החליטה: "... להפעיל בהקדם האפשרי שידורי טלוויזיה לשעת חירום, באמצעות מתקני הטלוויזיה הלימודית, שיהיו מכוונים בעיקר לאוכלוסייה של השטחים המוחזקים על-ידי צה"ל ולאזרחים הערבים של מדינת ישראל"⁶⁷. עוד הוחלט על שלוש שעות שידור בערבית מול אחת בעברית (למרות ניסיון של מספר שרים להפוך את היחס) וכמו כן הובטח מעמדה של הטלוויזיה הלימודית⁶⁸.

משהשיג גלילי את מבוקשו בממשלה, הובא הנושא לדיון בכנסת בחודש נובמבר. הנימוקים בעד ונגד ונאומו חברי הכנסת השתרעו על-פני מספר ישיבות וגררו הדים רבים. השטחים והאוכלוסייה שנוספו לישראל במהלך המלחמה רק האיצו את המגמה שהסתמנה גם קודם לכן, ורוב סיעות וחברי הבית (למעט חברי הכנסת החרדים) השתכנעו בנחיצותה של טלוויזיה כללית במידה זו או אחרת והשלימו עם כך שהיום שבו תיכון טלוויזיה בישראל אינו רחוק.

נימוקים רבים שהועלו מוקדם יותר בחיבור זה, בעד ונגד טלוויזיה והשלכות כינונה, כגון נימוקים כלכליים, חינוכיים, תרבותיים ועוד, שבו ועלו פעם נוספת מעל דוכן הכנסת.

מקום נרחב בדיון תפסה השאלה הפוליטית – דהיינו, עד כמה רוצה ויכולה הממשלה לשמור על עצמאות הטלוויזיה מהשפעות פוליטיות. הובע החשש שאין מקרה הטלוויזיה שונה מהרדיו, שסבל ממעורבות פוליטית גבוהה. נטען אף כי לטלוויזיה פוטנציאל השפעה פוליטי גדול יותר, בשל אופיו של המדיום. עוד עלה החשש שהטלוויזיה תקדם מגמה של פרסונליזציה בפוליטיקה, דהיינו, שעידן של פוליטיקה פרסונלית יתפוס את מקומה של הפוליטיקה האידיאולוגית. סוגיה זו הטרידה רבים מיושבי בית המחוקקים וחצתה גבולות פוליטיים. דברי המליצה המרגיעים של גלילי, שלפיהם "טלוויזיה בישראל לא תהייה בהולה אחר בצע כסף, לרווחתם של בעלים פרטיים. היא לא תהא קניינם של מפלגה, עדה ומנהיג. היא לא תהייה אביזר שלטוני של קואליציה זו או אחרת, אלא שירות חברתי ממלכתי כללי, הנתון לסמכותה של רשות ציבורית... וחזקה על הציבור, על הכנסת ועל החוק, שיעמדו על המשמר מפני סטיות ועוותים"⁶⁹, לא היה בהם כדי להפיס את דעתם של החוששים.

בתום הדיון, ועל-אף החששות וההסתייגויות, הובאה הצעת ההחלטה להצבעה בכנסת ואושרה ברוב גדול. האישור חצה גבולות פוליטיים כאשר שתי סיעות בלבד, אגודת ישראל ופועלי האגודה הצביעו נגד. כך, ב-29.11.1967 אישרה הכנסת את הצעת הסיכום על הודעת הממשלה בדבר התקנת טלוויזיה כללית. בהודעה נכתב:

א. הכנסת רושמת בפניה את הודעת השר גלילי מיום " בחשון תשכ"ח (13 בנובמבר 1967) בדבר הקמת טלוויזיה כללית.

ב. הכנסת מאשרת את החלטת הממשלה על הקמת טלוויזיה כללית, לרבות עריכת שידורים המכוונים בעיקרם לאוכלוסייה הערבית בשטחים המוחזקים על-ידי צה"ל, באמצעות מתקני נאמנות הטלוויזיה הלימודית.

ג. הממשלה תגיש בהקדם לכנסת הצעת חוק לתיקון רשות השידור, תשכ"ה – 1965, שתחול גם על הטלוויזיה.

עוד לפני שהשידור הראשון של הטלוויזיה הישראלית עלה לאוויר ובעוד הטלוויזיה לשעת חירום עומדת על הפרק, החלו להישמע קולות, בהם קולו של השר ישראל גלילי, שקראו לבחון מחדש את חלוקת שעות השידור בין העברית והעברית. כאן, למעשה, החלו להיחשף הסדקים בכוונת ההצהרות על כינון טלוויזיה לשעת חירום המיועדת לפעולות הסברה בקרב תושבי השטחים. כך, ערב תחילת השידורים, היה חסר צוות הטלוויזיה בערבית כוח אדם. לטענת שלמה ענברי, מנהל החדשות בערבית, בכדי להפיק מגזין יומי בשפה הערבית במשך מחצית השעה דרושים שלושים עובדים: כתבים, מתרגמים, עורכים וקריינים. במחצית השנייה של 1968 עמדו לרשותו חמישה-עשר איש בלבד, כאשר לא כולם עבדו במשרות מלאות.

לא היה במחסור בכוח האדם במחלקת השידורים בערבית ובכאוס הכללי כדי להעיב על שמחת השידור הראשון של הטלוויזיה הכללית – שידור שתוכנו ושודר בשפה העברית. וכך, השידור הטלוויזיוני הכללי, שנועד ברמה ההצהרתית לפחות לשמש כגשר בין שתי אוכלוסיות, נפתח בתמונת נוף של ירושלים המאוחדת מלווה בדבריו הנרגשים של יורם רונן "אנו רואים ירושלים אחת, ארץ אחת..."

סיכום

למעלה מחמש-עשרה שנים חלפו מאז הונחה היוזמה הראשונה להקמת תחנת טלוויזיה בישראל על שולחן הממשלה ועד לשידור הטלוויזיוני הכללי הראשון. לאורך התקופה התנהל בארץ דיון ענף בנושא, ובו לקחו חלק אישים וסקטורים רבים ומגוונים, שיצגו מגוון רחב של דעות ונימוקים. כך, הדיון שהתקיים יכול להצביע וללמד על הסיבות שבגינן הוקמה טלוויזיה בישראל, כמו גם על הערכים שרצו קברניטי המדינה וחוגי האליטה להנחיל באמצעותה. מאמר זה ניסה להתחקות אחר הדיון ודרכו לבחון את סוגיית הקמת הטלוויזיה הישראלית כמשקפת את ערכי התקופה.

נראה כי הסיבה שבגינה החלה לשר טלוויזיה כללית בישראל מקורה בעיקר בנימוקים תרבותיים-חברתיים. הנימוק הביטחוני, שהפך למרכזי מאז 1967, ושאינו לבטל, שימש בעיקר רזז לתהליך שכבר החל לתפוס תאוצה ולא ניתן היה לעצרו – בעיקר לאחר הקמת הטלוויזיה הלימודית. הנימוק הביטחוני היה גם זה שסייע להתגבר על ההתנגדות לטלוויזיה בקרב חוגים שחששו ממידת ההשפעה של הטלוויזיה על המשחק הפוליטי.

ניתן להבחין בשתי תקופות משנה לאורך התקופה הנחקרת: הראשונה, מאז הקמת המדינה עד מאי 1967, תקופה בה נסבו הדיונים בעיקר סביב נימוקים חברתיים-תרבותיים, וסביב בחינת תרומתו ויעילותו של המדיום הטלוויזיוני בהגשמת יעדים אלה בתקופת בניין ועיצוב האומה והחברה. כך, ניתן לראות בהקמת הטלוויזיה פועל יוצא של אמונה בכוחה המחנך והמחברת, וניסיון להנחיל באמצעותה ערכים "ישראליים" שהם בעיקר פועל יוצא של התרבות המערבית- "אשכנזית". באותה תקופה, העיסוק הפומבי בנושא הביטחוני היה מינורי ובשוליים, ולעיתים אף נפקד בכלל מהדיון שהתקיים סביב נושא הטלוויזיה.

התקופה השנייה התחילה סמוך לתקופת ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים וליוותה את הטלוויזיה עד לשידורה הראשון. בתקופה זאת

ההכנות הסופיות לקראת השידור הטלוויזיוני הראשון

בראשית 1968, הלך וגבר העניין בטלוויזיה שעתידיה היתה לקום. בחנויות החלו לצוץ כפטריות אחרי הגשם מכשירי טלוויזיה, ובאפריל אותה שנה נספרו כשישים דגמי טלוויזיה שהוצעו למכירה.

חוזים בשווי של \$500,000 בעבור ציוד נחתמו בניו יורק, כדי להכשיר את האולפן בקומה החמישית של בניין הטלוויזיה החדש. ההערכה הייתה שתוך שישה עד שמונה שבועות ניתן יהיה להתחיל בשידורים בערוץ 8 – הערוץ שהוקצה לישראל לשידור טלוויזיה⁶⁷. באפריל אותה שנה פרסם צוות הקמת הטלוויזיה הכללית קול קורא להגשת הצעות של חברות הפקה לתכניות טלוויזיה. דרישתו הראשונה של הצוות הייתה ש"התכניות המוצעות תהיינה בשפות עברית או ערבית. בשלב זה תתן עדיפות להצעות התכניות בערבית". כאשר לתוכן, הדרישה הייתה שהתכניות המוצעות תהיינה משני סוגים:

- סדרות בהמשכים, שבועיות או חודשיות, בנות כ-30 דקות כל אחת, על הנושאים הבאים: נוף גיאוגרפי ואנושי בישראל ובשטחים המחוזקים, סיפורה של משפחה ערבית, משדרים לגיל הרך, תכניות דוקומנטריות לסוגיהן ותכניות בידור.
- תכניות מיוחדות לעצרות, חגים וארועים דתיים או לאומיים מיוחדים.⁶⁸

חברות הפקה רבות נענו לקריאת צוות ההקמה והגישו הצעות לתכניות לשני הסוגים.

על אף האנדרלמוסיה ששררה בכל הקשור בעשייה הטלוויזיונית – אם בהכשרת הצוותים ואם ברכישת הציוד⁶⁹ – הוחלט בפברואר 1968 בשל לחצים להתחיל בהכנות לקראת שידור מצעד צה"ל ביום העצמאות. רעיון שידור המצעד הביא לסערה בשיבת הקואליציה, שכן הובטח כי לא יקוימו שידורים בלא שיובא תיקון חוק רשות השידור בפני הכנסת. מי שמנע את התלקחות הדיון היה חבר הכנסת אברהם ורדיגר מפועלי אגודת ישראל שהציג הצעת פשרה, לפיה יותרו השידורים הניסיוניים ושידור מצעד צה"ל בצד התחייבות הממשלה להביא בהקדם לכנסת את החוק שיקבע את דרכי העבודה והפיקוח של רשות הטלוויזיה⁷⁰.

לצורך המצעד רכש עוזי פלד, עוזרו של אליהוא כ"ץ, בלונדון את ניידת השידור הראשונה של הטלוויזיה תמורת 250 אלף לירות שטרלינג. "מרשת סי.בי.אס נודע לנו שחברת 'אינטרטל' מוכרת ניידת שידור משומשת", סיפר פלד, "קבעתי פגישה וטסתי ללונדון.... הגעתי ל'אינטרטל' וראיתי שם אנשים בעלי חזות ים-תיכונית משופמים. התברר לי שזה צוות מירדן, שגם היא הקימה טלוויזיה באותם ימים, שהגיע גם כדי לרכוש את אותה ניידת, שהייתה קריטית לשידור המצעד... מיד כשראיתי את הירדנים רצתי לשגרירות הישראלית בלונדון. אני והנספח הכלכלי בלונדון דיברנו עם משרד האוצר וקינינו את הניידת מיד, על מנת להקדים את הירדנים. מינו אותנו טלפונית לוועדת מכרזים"⁷¹.

במקביל להגעתה של "הניידת הכחולה" שאותה רכש פלד נרכשו עבור שידורי הטלוויזיה שלוש מצלמות אולפן, שתי מכונות הקלטה, חדר בקרה לתמונה, חדר בקרה לקול, פריטי תאורה ופריטי עזר אחרים לשידור⁷².

20. יומן בן גוריון, 23.2.1962.
21. דברי הכנסת מיום כ"ד חשוון תשכ"ג (21.11.1962) ישיבה קפ"ג עמ' 235-234.
22. ע.אלמוג (2004) פרידה משרוליק: שינוי ערכים באליטה הישראלית, חיפה ואור יהודה: אוניברסיטת חיפה/ זמורה ביתן, עמ' 26-27.
23. ע. ברון, (תשכ"ב) "טלביזיה בישראל – להיות או לא להיות?" ספר השנה של העיתונאים, עמ' 112.
24. דברי הכנסת מיום ה טבת תשכ"ג (1.1.1963) ישיבה ר', עמ' 676.
25. T.G. Oren, (2003) "The belly dancer strategy: Israeli educational television and its alternatives *Media, Culture & Society*, Vol. 25 p. 167.
26. דברי הכנסת מיום ה טבת תשכ"ג (1.1.1963) ישיבה ר' עמ' 681.
27. כתב "מעריב" "כאב ראש ושמיו טלוויזיה", מעריב, 24.3.1967.
28. דו"ח ישיבת ועדת משנה לתכניות טלוויזיה 21.11.1961 מתוך: ארכיון המדינה גל/ 9-6868.
29. מ. שמואל, "אין סכנה בטלוויזיה, אם היא תופעל בידי מי שיוודע את המלאכה", הבקר, 4.7.1961.
30. י. דרויש, "הטלוויזיה באה לרחוב הערבי", דבר, 15.9.1961.
31. מכתב למנהל שירות השידור ממשרד הדואר מיום 7.6.1962 מתוך: ארכיון המדינה גל- 5/6868.
32. שם.
33. א. צימוקי, ידיעות אחרונות, 19.7.65, עמ' 3.
34. דברי הכנסת, ישיבה שמ"ז, ה ניסן תשכ"ז (18.3.1964).
35. ג. משעל, (1976). רשות השידור – דינמיקה פוליטית – חיבור לשם קבלת תואר שני. רמת גן: אוניברסיטת בראיילן. עמ' 106.
36. החלטת ממשלה מספר 599 מיום 18.7.1965.36.
37. הוועדה הבינמשרדית לטלביזיה כללית הנחות יסוד – הצעה מיום 22.8.1965 מתוך: ארכיון המדינה גל/ 13-6868.
38. הוועדה הבינמשרדית לטלביזיה כללית הנחות יסוד – הצעה מיום 22.8.1965 מתוך: ארכיון המדינה גל/ 13-6868.
39. פרוטוקול מספר 2 של הוועדה לטלוויזיה כללית מיום 24.8.1965 מתוך: ארכיון המדינה א/ 6-190.
40. http://www.knesset.gov.il/history/heb/heb_hist6.htm
41. צ. גיל, (1986) בית היהלומים: סיפור הטלוויזיה הישראלית, תל אביב: ספריית הפועלים עמ' 34-35.
42. החלטת ממשלה 279, מיום 27.3.1966 מתוך: ארכיון המדינה ג/ 12.42-5606.
43. סופר מעריב "מתגבשת התנגדות להקמת טלוויזיה", מעריב, 29.3.1967.
44. H.L. Gotliffe, (1981) *Israeli General Television: A Historical Exploration of Content and Influence 1968-1973*. PhD Thesis: Wayne State University, p. 109.
45. ד. זילכר, "מול סכנת הטלביזיה", המודיע, 9.11.1961.
46. י. חריף, "מלכדים חזית בעד טלוויזיה", מעריב, 3.4.1967.
47. גיל, 1986, עמ' 40.
48. דברי הכנסת, ישיבה קס"ד י"ז באדר ב' תשכ"ז (29.3.1967). עמ' 1980-1979.
49. דו"ח של שירות הביטחון הכללי בנושא "משמעות בטחונות של הטלוויזיה" מיום 21.4.1967. בתוך: ארכיון המדינה ג/ 9-4886.
50. תשובה לשאלתה של חבר הכנסת י. תמיר. דברי הכנסת ישיבה קס"ד, יום רביעי, י"ז באדר תשכ"ז (29.3.1967). עמ' 1877.
51. ע. בריקדמא, "מדוע היססה ישראל 'לירות' בנשק הטלביזיה?", ידיעות אחרונות, 25.8.1967, עמ' 5.
52. את תחנת הטלוויזיה הלימודית לא ניתן היה להפוך לכללית היות והלימודית פעלה במימון וחסות קרן רוטשילד שפעלה, הן לפי החוק הישראלי, והן לפי זה הצרפתי כמוסד צדקה שלא נועד למטרות מסחריות. אין לממשלה שום דרך לשנות הגדרה זו, אלא להפקיע את הטלוויזיה לצרכים אחרים.
53. ע. בריקדמא, "מדוע היססה ישראל 'לירות' בנשק הטלביזיה?", ידיעות אחרונות, 25.8.1967, עמ' 5.

עבר מוקד הדיונים לשאלת יעילותו וכדאיותו של המדיום הטלוויזיוני ככלי שרת תעמולתי עבור הפלשתניאים בשטחים שנכבשו במלחמה. נכונה טענתם של החוקרים השונים⁷³ כי מלחמת ששת הימים והטיעונים הביטחוניים היו אלה שזירזו את הקמת הטלוויזיה בישראל. הדבר עולה מתוכן הדיונים טרם ההצבעה בכנסת, וכן מההחלטה להתמקד, בשלב ראשון, בקהל היעד הערבי ולא בזה היהודי. אולם, נדמה כי אין לקבל הסבר זה כפשוטו ובהקשרו הצר, שכן טלוויזיה ישראלית הייתה מוקמת במוקדם או במאוחר כחלק מתהליך כולל של יצירת זהות תרבותית חדשה. ניתן לומר עוד כי מן הממצאים משתמע כי "האיום הערבי", גם כאשר היה מוצג כאיום ביטחוני, אינו חף מחשש של השתלטות תרבותית. כמוכך, על אף העובדה שהדיון הביטחוני עמד במוקד השיח הציבורי, הדיונים בדרג הפוליטי המשיכו לעסוק, בצד נושא זה, גם באותם נושאים שנידונו טרם תקופת ההמתנה.

הערות

1. R. Silverstone (1999). *Why Study the Media?* London: Sage Publications.
2. C. Marvin (1990) *When old technologies were new: thinking about electronic communications in the late Nineteenth Century*. New York: Oxford University Press Inc, USA p. 8.
3. על האופן של עיצוב והבניית "קולה של המדינה" בידי הדרג הפוליטי ראו: ש. שנהב, (2003) *קול המדינה: עיצוב הנרטיב של המדינה על ידי ממשלות ישראל בשנים הראשונות לקיומה*, חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים: האוניברסיטה העברית.
4. ע. אלמוג, (1997) *הצבר – דיוקן, תל-אביב: עם עובד*, עמ' 149-154.
5. מ. ליסק, (1999) *העלייה הגדולה בשנות החמישים: כשלונו של כור ההיתוך*, ירושלים: מוסד ביאליק, עמ' 68.
6. Homo Americanus הוא התכת האידאל האמריקני לתהליך האמריקניזציה ויצירת בני עמים שונים לאומה חדשה אחת. להרחבה ראו: י. אריאלי, (1992) *הציוויליזציה האמריקנית כאב טיפוס של ציוויליזציה מודרנית*, בתוך: היסטוריה ופוליטיקה, ת"א: עם עובד.
7. י. גורני, (2001) "כור ההיתוך החלקי במחשבה ובמעשה הציוניים" בתוך: *הציונות מאסף לתולדות התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ-ישראל* מאסף כג, תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, עמ' 5.
8. שם, עמ' 8
9. שם, עמ' 9
10. ארכיון המדינה גל/ 13-14246
11. "תמצית דו"ח של משלחת אונסק"ו על טלביזיה חינוכית בישראל", ארכיון בן-גוריון, התכתבויות 00.00.1961.
12. ד. כספי (1995) *תקשורת המונים כרך ב'*, תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה, עמ': 62-65.
13. מסמך מיום 31.7.1952 מתוך: ארכיון המדינה גל/ 13-14246.
14. שם.
15. מכתב למשה פרלמן מעו"ד ישעיהו פבנר מיום 25.6.1957 מתוך: ארכיון המדינה גל/ 14-14246.
16. http://portal.unesco.org/en/ev.php?url_id=14605&url_do=do_---_topic&url_section=201.html
17. "תמצית דו"ח של משלחת אונסק"ו על טלביזיה חינוכית בישראל", ארכיון בן-גוריון, התכתבויות 00.00.1961.
18. דברי הכנסת מיום כ"ג אייר תשכ"ה (25.5.1965) ישיבה תע"ה עמ' 1936.
19. מכתב תגובה של טדי קולק על מאמרו של משה ז'ק ממעריב מיום 26.9.1962 מתוך: ארכיון המדינה ג/ 6343-1

מקורות

Gotliffe, H.L. (1981) *Israeli General Television: A Historical Exploration of Content and Influence 1968-1973*. Phd Thesis: Wayne State University.

Katz E. (1971) Television Comes to the people of the book, " in Irving Louis Horowitz, (ed.) *The Use and Abuse of Social Science*. New Brunswick, New Jersey: Transaction Books, pp. 249-271.

Marvin, C (1990) *When old technologies were new: thinking about electronic communications in the late Nineteenth Century*. New York: Oxford University Press Inc, USA

Oren, T. G (2003) "The belly dancer strategy: Israeli educational television and its alternatives" *Media, Culture & Society Vol. 25: pp. 167-186*.

Sadan, G. (1970) *Problems in the Establishment of Television in Israel*, MA Thesis, University of Missouri.

Silverstone, R. (1999). *Why Study the Media?* London: Sage Publications.

אלמוג, ע. (1997) *הצבר – דיוקן, תל-אביב: עם עובד*.
אלמוג, ע. (2004) *פרידה משרוליק – שינוי ערכים באליטה הישראלית*, אוניברסיטת חיפה/ זמורה ביתן.

ברון, ע. (1962) "טלביזיה בישראל – להיות או לא להיות?", *ספר השנה של העיתונאים*. עמ' 115-112.

ברזילי, ג. (1996). "מדינה, חברה, ובטחון לאומי: תקשורת המונים ומלחמות". בתוך: מ. ליסק וב. קניפו (עורכים) *ישראל לקראת שנות האלפיים: חברה, פוליטיקה ותרבות*, ירושלים: י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית עמ' 176-194.

גורני, י. (2001) "כור ההיתוך החלקי במחשבה ובמעשה הציוניים", בתוך: *הציונות: מאסף לתולדות התנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ-ישראל* מאסף כג, תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, עמ' 3-20.

גיל, צ. (1986) *בית היהלומים: סיפור הטלוויזיה הישראלית*, תל אביב: ספריית הפועלים.

כספי, ד. (1995) *תקשורת המונים*, כרך ב', תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
ליסק, מ. (1999) *העלייה הגדולה בשנות החמישים: כשלונו של כור ההיתוך*, ירושלים: מוסד ביאליק.

משעל, ג. (1976). *רשות השידור – דינמיקה פוליטית – חיבור לשם קבלת תואר שני*. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

שנהב, ש. (2003) *קול המדינה: עיצוב הנרטיב של המדינה על ידי ממשלות ישראל בשנים הראשונות לקיומה* חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, ירושלים: האוניברסיטה העברית.

54. מכתב מבנימין אליאב לישראל גילי "טלביזיה לשעת חירום" מיום 8.6.1967 מתוך: ארכיון המדינה ג/ 4886-9.

55. ע. ברקדמא, "מדוע היססה ישראל 'לירות' בנושק הטלביזיה?", *ידיעות אחרונות*, 25.8.1967, עמ' 5.

56. מכתב מבנימין אליאב לישראל גילי מיום 10.6.1967. מתוך: ארכיון המדינה ג/ 4886-9.

57. Gotliffe, (1981), pp. 126-127.

58. צ. גיל, 1986, עמ' 44.

59. מכתב מאליהוא כ"ץ לישראל גילי מיום 17.7.1967. מתוך: ארכיון המדינה ג/ 4881-12.

60. א. כ"ץ, "מטרות הטלביזיה לשעת חירום" מתוך: ארכיון המדינה ג/ 4886-10.

61. החלטת ממשלה מספר 815 מיום 17.9.1967. מתוך: ארכיון המדינה ג/ 5206-3.

62. על אף שבהחלטת הממשלה הובטח מעמדה של הטלוויזיה הלימודית, רשיון ההפקעה של מתקני הטלוויזיה הלימודית, ששידוריה אחרי המלחמה נקלטו בין אשקלון ונתניה בירושלים, רמאללה ומספר ישובים ערבים שעל פסגות הרים בשטח הגדה, העלה חשש כבד באשר לגורלה ועתידה. בתכנית "שאלתא מן האולפן" ששודרה ב"קול ישראל" הבטיח גילי כי הטלוויזיה לשעת חירום, שתופעל תוך חצי שנה, לא תפגע בהמשך השידורים הלימודיים. עוד אמר גילי כי באשר לסמכויות הממשלה על הצידוד של "נאמנות הטלוויזיה הלימודית", יש להניח כי ייצא הסדר של החכרה או הסדר דומה לשימוש בצידוד.

63. שם.

64. דברי הכנסת ישיבה רכ"ג מיום כ"ו חשוון תשכ"ח (29.11.1967) חוברת ה' עמ' 280.

65. סופרו הפרלמנטרי של הארץ, "אושר תקציב ראשון לטלוויזיה", *הארץ*, 6.12.1967.

66. מכתב של יעקב חזמה לישראל גילי מיום 20.11.1967. מתוך: ארכיון המדינה ג/ 4881-11.

67. Gottliffe, 1981, p. 149.

68. פרסום מיום 18.4.1968. מתוך: ארכיון המדינה ג/ 4881-12.

69. לימים, התקיים דיון ביקורתי ענף בסוגיית הכשרת העובדים ורכישת הצידוד. ראו לדוגמא סדרת כתבות של שלמה אהרונסון שפורסמו בשנת 1972 בעיתון *מעריב*.

70. "אושרה הפעלה ניסיונית של הטלוויזיה הכללית ושידור המצעד בירושלים", ביצור י. 27.3.1968.

71. י. זך, "ערוץ 1 בן 35. איך הזמן רץ כשנהגים" *מעריב פסח*, 16.4.2003.

72. צ. לביא, "התקנת הטלוויזיה הכללית – ל"הילוך גבוה", *מעריב*, 20.3.1968.

73. Katz, 1971; Oren, 2004; בן-אליעזר, 1980 ואחרים.